

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ГЛАСНИК

КЊИГА XX

СВЕСКА 1.

ЈАНУАР—ЈУНИ

1968

Уредник

академик *ВОЈИСЛАВ В. МИШКОВИЋ*

БЕОГРАД

1969

не знају за овакав акценат, или то бар још није констатовано. Не мање је занимљиво чување дужина на крајњем слогу речи, а особито колико нам је познато, код Јовића први пут запажено, формирање таквих дужина крајњих акцентованих слогова, које се знатно проширило у трстеничком говору на целе лексичке и граматичке категорије, од којих ћемо, примера ради, споменути само инструментал јединице именица м. рода на сугласник (брегѐм, репѐм, Миланѐм), па у облику номинатива јединице страних речи (шећѐр, ћилѐм, мангѐп, бостѐн) и у сл. случајевима.

И све остале особине трстеничког говора, нарочито оне које су карактеристичне за физиономију и осталих говора централне Србије, тачно су запажене, верно бележене и лингвистички, по правилу, уверљиво објашњене у Јовићевој монографији. Ми не бисмо ни говорили о цртама које су нам раније биле познате, али је неке од њих потребно споменути и зато што је Јовић у једном минуциозном испитивању одређеног, њему добро познатог, говора тачно утврдио степен распрострањености, рецимо, доследног чувања екавизма у бројним категоријама где се он огледа, и тиме ревидирао раније укорењена схватања о готово потпуној безизузетности тога појава, доказујући да о доследности ту више и не може бити речи, јер се и у томе говору, јасно се види из Јовићевог рада, већ напоређо с екавизмима употребљавају и ијекавизми у свим, доста бројним категоријама где су ови последњи уопштени у књижевном језику и екавским говорима његове основе. Узмицање екавизма овде истина није узело размере као у ресавском говору, о којему такође имамо израћену монографију, али је узело доста великог маха и у трстеничком говору. И то, само собом, у знатној мери мења његову ранију физиономију, јер се среће у низу морфолошких категорија — у одричним облицима презента глагола јесам, у компаративу придева на -ији, у заменичкој и придевској промени, па у промени именица извесног типа, где свуда имамо још облика старе промене, и, да још једном истакнемо, свугде више него у говору Ресаве, али много мање него у вучитрском.

Значај Јовићевог рада је још већи у детаљном откривању оних раније мање познатих особина. Поред већ споменутих у области акцената, ту су дијалекатске специфичности у области фонетског система, које су изложене у детаљном прегледу вокализма и консонатизма, где бисмо, као најзначајније, истакли отвореност дугих и затвореност кратких вокала о и е, које су — у то већ не може бити никакве сумње — познатим сеобама из централне Србије пренете преко Саве и Дунава у говоре Војводине, где су ове особине добиле много изразитији карактер. А у области морфологије Јовић је поконио изузетну пажњу појавама у којима се огледа чување већином тврдих промена јединице именица ж. и м. рода на -а и придевско-заменичке промене, које у новије време, како смо већ рекли, узмичу пред облицима промене својствене млађим дијалектима подупртим све јачим утицајем стања у књижевном језику. А Јовић нам је показао и у којој је мери у његов говор продрла бесфлексивност деклинације из говора Јужне Мораве, која задира у област синтаксе. Синтакси је и иначе Јовић посветио изузетно велику пажњу на шта га је навело и посматрање језика двојице тамо завичајних савремених писаца: Д. Радића и Д. Ћосића, у светлости тих говора. И то је једна од добрих страна његовог рада, којом се он истиче међу скоро свим дијалектолозима српскохрватског језика, од којих неки ту област и не додирују, а само изузетно јој поклањају мало већу пажњу. Д. Јовић је ту у нечему и прешао потребну меру. Он, наиме, област синтаксе глаголских времена није као друге делове језика дао диференцијално, него се задржавао и на функцијама ових облика које ни по чему нису друкчије него у књижевном језику. Но и ту можемо одвојити једну главу — опширну главу која се тиче употребе облика перфекта, више него карактеристичне употребе за говор који описује (а можемо рећи и за друге суседне говоре), која је управо одлична, и више него драгоценна. А ми монографију Д. Јовића О трстеничком говору у целини оцењујемо као драгоцену за дијалектолошку науку о нашем језику опште, и предлажемо да је Одељење и прими као такву и препоручи њено што скорије објављивање.

Реферат Б. Николића.

Наша дијалектолошка наука има веома исцрпне податке о призренско-тимочким говорима благодарећи пре свега радовима А. Белића, О Брока, М. Станојевића и М. Стевановића. Косовско-ресавски дијалекат, којем припада и трстенички говор, у целини није доскора био тако исцрпно познат, и поред значајних радова А. Белића, Љ. Стојановића, М. Ивковића, Гл. Елезовића, М. Стевановића, П. Ивића и др.

Др Душан Јовић чини нашој науци драгоцену услугу из неколико разлога. Прво, зато што се њоме укључује у систематско проучавање још непроучених говора у Србији. Проучавање србијанских говора, иако је могло бити предузето и неколико деценија раније, ипак је и сад организовано у време кад се још могу прикупити важна и неопходна обавештења, мада динамичке промене у нашем друштву уклањају многе дијалекатске особине.

Друго, зато што је дао велику количину веома значајних података о овоме говору. Та чињеница заправо и сведочи да је сада дванаести час за успешно проучавање наших народних говора. Јовић је сам родом из приближно истог краја. Одличан је познавалац говора и у раду дословно у бујицама саопштава чињеницу за чињеницом. Већ и по количини материјала Јовићев рад је један од најбољих у српскохрватској дијалектологији уопште.

Треће, зато што је у интерпретацији факата давао доиста увек тумачења на висини савремене науке о нашем језику.

Трстенички говор заузима средишњи део косовско-ресавског дијалекта и повезује косовско-метохијске говоре са смедеревско-вршачким. Аутор трстенички говор дели у две зоне. У прву зону убраја села Велику Дренову, Медвећу и Мијајловац; У другу: Тоболац и Велуће. Друга зона је архаичнија (~ акц.; доследнији екавизам). Као трећу зону аутор сматра говор од Врњачке Бање ка Краљеву, али тај говор не обрађује у раду. Сем дијалекатског материјала, Јовић се служи и језичким материјалом из дела књижевника Душана Радића и Добрице Ћосића.

Та тако многобројна обавештења о трстеничком говору Јовић је овако распоредио у своје раду: После Увода говори о акценатском систему с фонолошког аспекта. Затим потанко приказује и анализира фонетски и фонолошки систем трстеничког говора, посебно се задржавајући на вокализму а посебно на консонантизму. Затим долази осамдесет прегнантних страна о морфологији. Није чест случај да се у дијалектолошкој монографији синтакси посвећује осамдесет куцаних страна. Јовић у овоме одељку, додуше, говори о многим синтаксичким појавама које нису карактеристика само трстеничкога говора, али је важно то што о многим од тих појава он први говори. На крају, после Закључка, аутор даје десет страна дијалекатских текстова.

Иако је основна особина акцента овога говора систем од три акцента, тј. [˘], [˘], /, и скраћивање свих али само послеакценатских дужина, ваља указати и на још неке специфичности:

- 1) [˘] је слободан и обичан на свим слоговима;
- 2) [˘] је такође слободан на свим слоговима, али с ограниченом дистрибуцијом на последњем слогу;
- 3) / је углавном везан за претпоследњи слог;
- 4) кратки акценат има две варијанте али једну фонолошку вредност;
- 5) у другој зони и дуги силазни акценат има две варијанте, од којих је једна ~, али је и он једна фонолошка јединица.

Јовић добро чини што прихвата Белићево схватање о непрекинутом континуитету између централних србијанских и војвођанских говора у вези с отвореношћу кратких и затвореношћу дугих *o* и *e*.

Значајно је и то да у неким позицијама у трстеничком говору *ћ* не даје с. Постоје разлике међу зонама. Можемо то табеларно овако прикаати:

I зона	II зона
нисам	нисам / несам
комп. старен (старѝ)	комп. старѝ ређи него у I зони
додијам	додијам
од ти људи / од те људи	од ти људи / од те људи
кљешта, жљѐб, жљѐзда	кљешта, жљѐб, жљѐзда
де / ди	де/ди
спорадично прид	спорадично прид

Око ових основних купе се и све остале особине овога говора.

Све њих, као што сам већ рекао, др Душан Јовић савесно је прикупио, значајки средно и тачно објаснио. Зато свесрдно препоручујем штампање рада О трстеничком говору. Објављен, он ће достојно служити на част нашој дијалектолошкој науци.

— Скуп доноси одлуку да се рад прима за српски дијалектолошки зборник.

Академик Михаило Стевановић прочитао је свој реферат и др Митра Пешикана о раду Асима Пеце и Бранислава Милановића под насловом *Ресавски говор*.

Реферат М. Стевановића.

Од наших првих, досад још увек непродубљених, знања о говорима централне Србије, тј. од Вука Караџића, код кога већ у првим његовим радовима, захваљујући више његовој инвентивности него стварном личном осведочењу, налазимо прве податке о њима — ресавски се узима за представника свих говора који се протежу централном Србијом од Метохије на југозападу па све до североисточне Србије и прелазе преко Дунава у јужни Банат. И када су се пред крај претходног века углавном практично у делима М. Милићевића, а касније, почетком овог века, код Љ. Стојановића и А. Белића и научно та знања релативно знатно проширила, цела ова група говора, позната у српскохрватској дијалектологији под именом косовско-ресавског, односно метохиско-ресавског дијалекта — скраћено је називана говорима ресавског типа, с уверењем да се управо у ресавском, као једном од централних тих говора чувају најпотпуније њихове карактеристичне особине. Та су нам схватања у додирима с представницима ресавског говора и без посебног његова испитивања у новије време постајала све мање оправдана. И сасвим је разумљиво што су Институт за српскохрватски језик и Катедра овог предмета на Филолошком факултету, предузимајући проучавања говора Србије, о којима, изузимајући значајну књигу проф. А. Белића *Дијалектни јужне и источне Србије*, до најновијег времена нисмо имали ни једног детаљног рада — међу првима планирали проучавање управо ресавског говора. Тога задатка су се прихватили другови др А. Пецо и Бранислав Милановић. А ова су двојица сарадника, прихватајући се дијалекатских проучавања области Ресаве, вршили проучавања тога говора на терену, како су то сами приказали на почетку израђене монографије која је пред нама.

Прикупивши потребан материјал у свим насељима која чине ту област, Милановић и Пецо су у своме раду под насловом *Ресавски говор* дали систематизацију и лингвистичку обраду тога материјала и дошли су до образложеног закључка да се овај говор ни у коме погледу не може сматрати најкарактеристичнијим међу поменутих говорима централне Србије; и да он не само није најбоље сачувао најтипичније особине из прошлости, него је, супротно томе, знатно више од осталих говора свога типа већ скоро изгубио или свео на малу меру знатан број битних карактеристика тих говора.

Прво, супротно у науци дуго одржаваном мишљењу да се у ресавском говору најпотпуније чува доследна замена старог *љ* вокалом *е*. Милановић и Пецо су се на терену верили и констатовали да се ресавски у томе погледу приближава шумадијском говору и да се у њему знатно ређе чује *несам*, *неси*, *несмо*, *несте*, *несу* него, *нисам* *ниси* . . . ; да у компаративу место наставка *-ији* једино придеву *мудар* има облик *мудреј*, а да сви остали придеви тога типа имају компаративни наставак *књижевног* језика и говора који су у његовој ужој основици. Па и у облицима *заменичке* и *придевске* деklinације, као и у *деklinацији* именица *м*. и *ж*. рода на *-а* (у дат. и, евентуално, лок. једине) где је вредност *љ* у знатној мери заштићена ранијим морфологизирањем — та вредност у ресавском говору, утврдили су Милановић и Пецо, није доследно *е*, него су и ту мање под утицајем новијих говора, а више *деловањем* школе и културног живота, у преовладавању облици *књижевног* језика.

Затим би као занимљиве дошле уочене, констатоване, такође примерима потврђене и правилно интерпретиране вокалске *асимилације*, *ређе дисимилације*, па *контракције*, *какве*, *рецимо*, *доводе до глаголских облика: причу, питу и сличних* (добивених од *причају*, *питају* преко *причау*, *питау* и *питуу*).